

ปาฐกถา
เรื่อง ธรรมเนียมปฏิบัติในการจัดการสิ่งแวดล้อม
โดย นายอานันท์ ปันยารชุน
ประธานสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
การสัมมนาทางวิชาการ
สิ่งแวดล้อมไทย ภายใต้ภาวะวิกฤต
จัดโดย สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๒
ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์

ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน

ผมยินดีที่ได้กลับมาพบกับท่านในเวทีนี้อีกครั้งหนึ่ง เวทีของการประชุมประจำปีของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ที่ได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ และได้วางวาระไปเมื่อ ๒ ปีที่ผ่านมา ครั้งก่อน ๆ เราได้สัมมนากันในเรื่องวิกฤตสิ่งแวดล้อม ภายใต้ภาวะเศรษฐกิจที่ร่ำรวยในขณะนั้น ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะให้คนตระหนักถึงความสำคัญในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อม ในเมื่อคนจำนวนมากยังมีความเห็นว่าการห่วงใยในเรื่องสิ่งแวดล้อม เป็นการขัดขวางการพัฒนาซึ่งกำลัง รุ่งโรจน์

กลับมาพบกันในปีนี้ เราอยู่ในภาวะเศรษฐกิจที่ตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับเมื่อพบกันครั้งที่แล้ว เรามีวิกฤตเศรษฐกิจซ้ำเติมเพิ่มขึ้นมา ภายใต้วิกฤตการเงินและเศรษฐกิจนี้ สิ่งแวดล้อมจะยิ่งวิกฤตรุนแรงขึ้น หรือจะบรรเทาเบาบางลง ย่อมเป็นไปได้ทั้งสองทาง เพราะเมื่อเงินทองขาดสนขึ้น ทรัพยากรที่จะไปประคองในเรื่องการทำนุบำรุงหรือฟื้นฟูธรรมชาติและสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพก็ย่อมจะขาดสนตามไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันเมื่อมีเงินงบประมาณและเงินในตลาดลดลง การลงทุนเพื่อโครงการสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ย่อมลดน้อยลง ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและมลพิษก็ย่อมลดลงตามไปด้วย ทั้งสองความคิดนี้มีความเป็นไปได้ทั้งนั้น แต่ถึงแม้เงินจะเป็นปัจจัยที่สำคัญ แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งในการพิทักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คือ การจัดการ

ผมได้พยายามผลักดันเรื่องธรรมาภิบาลเสมอมาในเวทีต่าง ๆ ทั้ง Good governance ในทาง
การบริหารการเมือง และในทางการบริหารธุรกิจ หรือที่เรียกกันว่า Good corporate governance ในวัน
นี้ผมตั้งใจจะพูดในเรื่องที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ทำไมธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ ที่สำคัญก็เพราะว่าสิ่งแวดล้อม
ไม่ใช่หัวข้อการสนทนาของนักวิชาการ หรือผู้บริโภคนชั้นกลางเท่านั้นอีกต่อไปแล้ว แต่สิ่งแวดล้อม
เป็นเรื่องของการทำมาหากิน เรื่องของป่า ของดิน ของต้นน้ำลำธาร และเป็นเรื่องของสุขภาพ
และคุณภาพชีวิตของเรา เราในที่นี้หมายถึงพวกเราทั้งหมดไม่ว่าจะอยู่ในวัยใด และรวมทั้งที่ยังไม่ได้
ลืมตาขึ้นดูโลกด้วย

เมื่อเป็นดังนี้แล้ว การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงเป็นเรื่องของวิถีชีวิต เป็น
เรื่องทางสังคมวัฒนธรรม เป็นเรื่องเศรษฐกิจ และเป็นเรื่องการเมือง

เมื่อครั้งที่ผมเป็นผู้บริหาร เราได้ให้ความสนใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมและได้ลงมือปรับปรุง
พระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อมที่มีมาแล้ว ๓ ฉบับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ พ.ศ. ๒๕๒๑ และ พ.ศ.
๒๕๒๒ มาเป็น พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕
ประเด็นสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ คือ การกระจายอำนาจการจัดการสิ่งแวดล้อม การปรับองค์กร
การริเริ่มให้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด การ
ประกาศเขตควบคุมมลพิษ และการจัดตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม เป็นต้น เหล่านี้คือเครื่องมือที่สร้างขึ้น
โดยมีเจตนารมณ์เพื่อให้เกิดธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อมทั้งสิ้น

เครื่องมือเหล่านี้จะดีพอหรือไม่เป็นเรื่องที่เราจะต้องเฝ้าประเมินกันต่อไป แต่ถึงแม้ว่า
เครื่องมือเหล่านี้จะดีอยู่แล้ว หรือจะพอมีศักยภาพอยู่บ้างก็ตาม เครื่องมือจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็ต่อเมื่อมีผู้
ใช้เครื่องมือที่ใช้เป็น และใช้ได้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วย กฎและระเบียบล้วนคือกติกา
แต่การกีฬาใด ๆ ก็ตาม แม้เมื่อมีกติกาที่ดีแล้ว จะต้องมีการที่ยุติธรรม มีผู้เล่นที่สามารถ และน้ำ
ใจนักกีฬาด้วย และที่สำคัญไม่น้อยไปกว่ากติกา กรรมการและผู้เล่นก็คือคนคู่มือที่คอยให้กำลังใจหรือทัก
ท้วงทั้งผู้เล่นและกรรมการ องค์ประกอบเหล่านี้ ทั้งกติกา กรรมการ ผู้เล่น และคนคู่มือ ล้วนสำคัญทั้งสิ้น

ผมต้องการจะพูดถึงจังหวัดสมุทรปราการเป็นตัวอย่าง สมุทรปราการเป็นจังหวัดที่มีความ
สำคัญต่อประเทศไทย โดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม จังหวัดนี้มีประชากรกว่าหนึ่งล้าน
คน มีโรงงานถึงกว่า ๘,๐๐๐ โรงในปัจจุบัน และที่ตั้งอยู่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลลงสู่อ่าวไทย เนื่อง
จากเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ และหลากหลายประเภท รวมทั้งอุตสาหกรรมยุค

บุกเบิก ซึ่งยังไม่ได้ใช้เทคโนโลยีหรือการจัดการที่สะอาด เช่น โรงงานอุตสาหกรรมในยุคปัจจุบัน คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้ประกาศให้จังหวัดนี้ เป็นเขตควบคุมมลพิษตาม พ.ร.บ. สิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ผมได้กล่าวถึงข้างต้น

อานิสงส์ประการหนึ่งจากการเป็นเขตควบคุมมลพิษ คือ โครงการบำบัดน้ำเสีย รวมมูลค่ากว่า ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท เงินจำนวนมหาศาลนี้มาจากไหน ส่วนหนึ่งมาจากเงินงบประมาณแผ่นดิน ส่วนหนึ่งมาจากเงินกองทุนสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกองทุนที่ตั้งขึ้นภายใต้รัฐบาลที่ผมเป็นผู้นำอีกเช่นกัน และเงินอีกส่วนหนึ่งเป็นเงินกู้จากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย

โครงการที่มีผลต่อสาธารณะชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ เป็นอย่างดี โดยเฉพาะเมื่อเป็นโครงการขนาดใหญ่มูลค่ากว่า ๒๐,๐๐๐ ล้านบาทเช่นนี้ ตัวโครงการเองจะต้องได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในพื้นที่และจากประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ด้วย มิแต่เพียงหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ ให้การสนับสนุนเท่านั้นยังไม่พอ ทั้งนี้เพราะธรรมชาติไม่ได้หมายถึงเพียงแต่รัฐบาล หรือการมีหน่วยงานของรัฐที่ดีเท่านั้น เพราะแม้แต่การมีรัฐบาลที่ดีก็ยังไม่พอเพียงที่จะมี good governance ทั้งนี้เพราะ good governance ไม่ใช่สิ่งเดียวกับ good government. governance ไม่ใช่ government แท้จริงแล้วการจะมี good governance ได้ เราจะต้องมีรัฐบาลที่เล็กกลงและมีอำนาจความรับผิดชอบลดน้อยลงไป

นอกจากนี้กระบวนการในการอนุมัติโครงการ ในการเตรียมการของโครงการ และในการดำเนินโครงการทั้งหมดจะต้องโปร่งใสและตรวจสอบได้

เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์นี้เอง มีรายงานในหนังสือพิมพ์บางฉบับเสนอว่า มีความไม่ชอบมาพากลในการดำเนินโครงการดังกล่าว โดยเฉพาะประเด็นการจัดซื้อที่ดินเพื่อเป็นที่ตั้งของโครงการ และการเลือกบริษัทที่ปรึกษา รายงานข่าวระบุว่ามีการกว้านซื้อที่ดินไว้ล่วงหน้า ในราคาต่ำเนื่องจากเป็นพื้นที่น้ำท่วม และขายให้กับโครงการนี้ราคาสูงผิดปกติ นี่ชี้ให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่ไม่ทราบว่าจะมีโครงการดังกล่าว

เรื่องประเภทนี้เกิดขึ้นในแทบทุกพื้นที่ที่มีโครงการบำบัดน้ำเสีย เกิดขึ้นแล้วเกิดขึ้นอีก ทั้ง ๆ ที่เป็นเรื่องที่ควรจะต้องป้องกันได้ถ้าต้องการจะป้องกัน ทั้งนี้โดยการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่อย่างทั่วถึงให้ดีพอ และให้ประชาชนได้รู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการ ถ้าประชาชนได้ทราบล่วงหน้าอย่างกว้างขวาง เรื่องการเอาเปรียบประชาชน และเอาประโยชน์จากเงินของแผ่นดิน เช่นนี้ย่อมจะเกิดขึ้นได้โดยยาก

ส่วนประเด็นการทุจริตในหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่มีมูลหรือไม่ก็ตาม สมควรจะต้องได้รับการตรวจสอบและแถลงอย่างเปิดเผยต่อสาธารณชน ทั้งที่อยู่ในจังหวัดสมุทรปราการ และประชาชนทั่วไป

โครงการบำบัดน้ำเสียรวมจังหวัดสมุทรปราการ เป็นผลพวงจากการปรับปรุงกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของเราดีขึ้นและเป็นธรรมมากขึ้น เมื่อเกิดข้อครหาคลางแคลงขึ้นเช่นนี้ สมควรที่จะได้มีการตรวจสอบ และเปิดเผยให้ประชาชนทราบ ผมต้องการจะย้ำว่ากระบวนการเหล่านี้จะต้องโปร่งใส และในกรณีที่มีผู้กระทำความผิด จะต้องมีการดำเนินการโดยเปิดเผย ทั้งนี้เพื่อรักษาความถูกต้อง ความยุติธรรม และประโยชน์ของสาธารณะ ขณะเดียวกันก็เพื่อพิทักษ์เกียรติภูมิของผู้บริสุทธิ์อีกด้วย ทั้งหมดนี้คือกระบวนการในการสร้างธรรมาภิบาล

เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์

นอกเหนือจากกติกาในการจัดทำโครงการบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งผมได้พูดถึงข้างต้นในการควบคุมมลพิษก็จะต้องมีการสร้างกติกาเช่นกัน และกติกานี้จะต้องวางอยู่บนหลักการของความยุติธรรมเช่นกันด้วย ดังนั้นหลักการ “ผู้ก่อมลพิษต้องเป็นผู้รับผิดชอบ” จึงได้รับการยอมรับและมีการประยุกต์ใช้ในหลายประเทศ ประเทศไทยได้พยายามที่จะสร้างกลไก หรือเครื่องมือเพื่อประยุกต์หลักการดังกล่าว

เครื่องมือหนึ่งในการนี้ได้แก่เครื่องมือทางเศรษฐกิจอันได้แก่ภาษี และค่าธรรมเนียมมลพิษ เครื่องมือเหล่านี้จะจูงใจให้ผู้ก่อมลพิษเปลี่ยนพฤติกรรมของตน ให้เป็นมิตรกับสภาพแวดล้อมมากขึ้น และในบางกรณียังอาจสร้างนวัตกรรมในการผลิตได้ด้วย อย่างไรก็ตาม เครื่องมือทางเศรษฐกิจที่จะใช้ได้ผลดีนั้น จะต้องพิจารณาถึง ประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ ความเสมอภาค และความยืดหยุ่น ซึ่งจะต้องพิจารณาเงื่อนไขของแต่ละประเทศ และเงื่อนไขของแต่ละประเภทอุตสาหกรรมไป

เครื่องมือทางเศรษฐกิจที่ควรพิจารณาสำหรับประเทศไทยขณะนี้ ได้แก่ “ค่าปรับการปล่อยมลพิษ (Emission Charge)” และ “ค่าธรรมเนียมเพื่อการจัดการมลพิษ (Pollution Management Fee)” ทั้งนี้โดยกำหนดให้ “ค่าปรับการปล่อยมลพิษ” มีอัตราสูงกว่าค่าใช้จ่ายที่จะต้องใช้ในการบำบัดมลพิษ ทั้งนี้เพื่อจูงใจให้ผู้ปล่อยมลพิษยุติการปล่อยมลพิษเนื่องจากจะแพงกว่าค่าใช้จ่ายในการทำตัวให้สะอาดเสียเอง

ส่วน “ค่าธรรมเนียมเพื่อการจัดการมลพิษ” คือค่าธรรมเนียมที่จัดเก็บกับโรงงานที่ปล่อยมลพิษในระดับสูง และเก็บในอัตราเท่ากับต้นทุนของการบำบัดหรือกำจัดของเสีย และจะจัดคืนให้กับโรงงานที่ต้องการจะสร้างหรือปรับปรุงกระบวนการผลิตเพื่อลดมลพิษลง

ในการจะใช้เครื่องมือทั้งสองจะต้องมีการคำนวณอัตราค่าปรับและค่าธรรมเนียมอย่างเหมาะสม จะต้องมีการตรวจสอบ (monitoring) และต้องมีกลไกทางการบริหารและทางกฎหมายรองรับ และสนับสนุนให้ดำเนินการได้จริงและมีประสิทธิภาพ

กระบวนการและกลไกที่ควรสร้างขึ้นนี้จะต้องคำนึงถึงความยุติธรรม และการบังคับใช้ให้ได้ผลดีด้วย ซึ่งย่อมขึ้นกับความร่วมมือและความยินยอมพร้อมใจของฝ่ายต่าง ๆ ของภาครัฐ ธุรกิจอุตสาหกรรม องค์กรเอกชน และประชาชนทั่วไป ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย แต่ก็ไม่ใช่จะทำไม่ได้

แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัด

เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เป็นกลไกในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ผลิต โดยมีผู้ผลิตเป็นกลุ่มเป้าหมาย หรือ target group ของกลไกนี้ยังมีอีกกลไกหนึ่งซึ่งสามารถจะผนวกกลุ่มเป้าหมายหลาย ๆ กลุ่มเข้ารวมมือกันได้ กลไกนี้ออกแบบไว้ให้ใช้ในระดับจังหวัด เพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาคและท้องถิ่น

กลไกนี้คือ “แผนปฏิบัติการเพื่อการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด” ซึ่งผมจะเรียกสั้น ๆ ว่า “แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัด” แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัดเป็นกลไกที่ริเริ่มขึ้นจากพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๑๕ อีกเช่นกัน แผนนี้เป็นกลไกสำคัญเพื่อการกระจายอำนาจในการจัดการสิ่งแวดล้อมสู่ภูมิภาคและท้องถิ่น ซึ่งเป็นหัวใจของพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พ.ศ. ๒๕๑๕ หลักการนี้ต่อมาก็ได้รับการยืนยันและสนับสนุนจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเราถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ที่ให้ท้องถิ่นมีอำนาจและความรับผิดชอบในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของตน

แต่ถึงแม้จะมีการให้จัดทำแผนสิ่งแวดล้อมจังหวัดแล้วก็ตาม ผมได้ทราบว่าการจัดทำแผนดังกล่าวยังไม่บรรลุเจตนารมณ์ ของการริเริ่มให้จัดทำแผนเท่าที่ควร

แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัด จำเป็นจะต้องมีการจัดทำอย่างประสานและสอดคล้องกับแผนพัฒนาจังหวัด เพราะการทำแผนเป็นกิจกรรมเชิงรุก เป็นการมองไปข้างหน้าซึ่งจะต้องมองอย่างรอบด้าน ถ้าการพัฒนามุ่งไปทางหนึ่งและการดูแลสิ่งแวดล้อมมุ่งไปอีกทางหนึ่ง แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัดย่อมจะ

ไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลในการพิทักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้ แผนในระดับจังหวัดจะต้องเป็นแผนเชิงบูรณาการ (integrated plan) จึงจะพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้จริง

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่ง คือ การให้ประชาชนในกลุ่มต่าง ๆ ได้มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผน เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของร่วม สร้างการตระหนักรู้ในการรักษาสิ่งแวดล้อม สร้างความรับผิดชอบร่วมกัน และที่สำคัญสร้างการยอมรับในแผน และในโครงการหรือกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นตามมาจากแผนนั้น ๆ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ มาตรา ๗๕ ระบุว่า “รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน”

อาจจะมีคนสงสัยว่าจะทำได้อย่างไร?

แผนสิ่งแวดล้อมจังหวัดสามารถจะเป็นช่องทางหนึ่งที่ช่วยให้มาตรา ๗๕ นี้ สัมฤทธิ์ผลได้เป็นอย่างดี เพราะพระราชบัญญัติในเรื่องนี้ก็มีอยู่แล้ว เพียงต้องปรับปรุงวิธีการปฏิบัติขึ้นบ้างเท่านั้น ผมอยากเห็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบเอาจริงเอาจังกับเรื่องนี้ อยากเห็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งเทศบาล และองค์การบริหารส่วนตำบล หรือ อบต. ภาครัฐหรือรัฐ ทวงถามและเข้าร่วมกับกระบวนการจัดทำแผน ผมอยากเห็นองค์กรประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นประชาคมจังหวัด หรือ องค์กรประชาชน และชมรมทั้งหลายซึ่งผมเชื่อว่ามีมากอยู่แล้วในหลายจังหวัดในปัจจุบัน ขวนขวายทำความเข้าใจในเรื่องนี้ และประชาสัมพันธ์กับพี่น้องเพื่อนฝูงเพื่อที่จะได้เข้าร่วมช่วยเหลือในการจัดทำแผนดังกล่าว

ผมขอยกตัวอย่างจังหวัดสมุทรปราการอีกครั้งหนึ่ง ถ้าแผนสิ่งแวดล้อมจังหวัดเป็นไปได้อย่างที่ควรจะเป็น กรณีข้อสงสัยหรือความขัดแย้งเกี่ยวกับโครงการบำบัดน้ำเสียรวมถึงกล่าวก็ไม่ควรเกิดขึ้น และเมื่อได้เกิดขึ้นแล้วไม่ใช่แต่เพียงหน่วยราชการเท่านั้น แต่ชมรมต่าง ๆ จะต้องลุกขึ้นทวงถาม ทำความเข้าใจ และหาความกระจ่างในเรื่องนี้ซึ่งได้เกิดขึ้นในจังหวัดของตนให้ได้

การจัดการป่า

เมื่อพูดถึงกรณีของความขัดแย้งอันเนื่องมาจากสิ่งแวดล้อม การจัดการป่าเป็นประจำ “วิกฤตเรื่องจริง” ของประเทศเรา ผมต้องพูดถึงเรื่องป่าทุกครั้งที่มีการประชุมประจำปีของสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ทั้งนี้เพราะยังมีได้มีการแก้ไขปัญหาลงไป ผมมีความหวังว่าวันหนึ่งผมจะไม่ต้องพูดถึงเรื่องนี้อีก แต่ก็คงจะไม่ใช่ว่าเร็ว ๆ นี้ ผมคิดว่าคงมาถึงวันนี้เราคงต้องยอมรับความจริงว่ามีประชาชนของเราจำนวนหนึ่งที่ต้องมีวิถีชีวิตทำมาหากินอยู่กับป่า

ผมไม่ได้หมายถึงการทำธุรกิจไม้ในป่าธรรมชาติหรือป่าอนุรักษ์ เรื่องนี้เป็นเรื่องผิดกฎหมายสำหรับประเทศไทย แต่ผมหมายถึงประชาชนในพื้นที่จริง ๆ ประชาชนที่ไม่ได้ร่ำรวยอะไร และไม่ได้มีทางเลือกอื่นที่ดีไปกว่าชีวิตที่เขาดำเนินอยู่นั้น ในกรณีเช่นนี้เราต้องพยายามคิดว่าคนกับป่าน่าจะอยู่ด้วยกันได้ แต่การพูดว่าคนกับป่าอยู่ด้วยกันได้ก็อาจเป็นอันตรายต่อการอนุรักษ์ป่าได้เช่นกัน

ประเด็นที่สำคัญเรื่องนี้จึงอยู่ที่ว่าจะให้คนอยู่กับป่าอย่างไร ทั้งคนและป่าจึงจะอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่มีฝ่ายใดต้องเดือดร้อน ซึ่งก็คือประเด็นการจัดการนั่นเอง สูตรสำเร็จในเรื่องนี้ยังไม่มี และก็จะไม่มีด้วยในอนาคต แต่แนวความคิดเรื่องป่ากันชนเป็นแนวความคิดที่ควรจะได้รับพิจารณาและพัฒนาอย่างเหมาะสม ให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ขอบป่าสามารถมีชีวิต และการทำมาหากินอย่างพอเพียง และขณะเดียวกันก็ดูแลรักษาป่าไม่ให้ใครมาบุกรุกทำลายเอาแต่ประโยชน์ส่วนตน วิธีการที่ถูกต้องได้ผลที่สุดอาจจะยังไม่มี แต่เราต้องพยายามหาหนทางและศึกษาจากโครงการนำร่องในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการขยายผลในกรณีที่เหมาะสมต่อไป

การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโลก

ประเด็นสุดท้ายที่ผมอยากจะฝากไว้ในวันนี้ เป็นเรื่องสิ่งแวดล้อมโลก ผมเชื่อว่าหลาย ๆ ท่านในที่ประชุมนี้ตระหนักดีถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโลก ซึ่งเป็นประเด็นที่นานาชาติได้ให้ความสนใจ และการเจรจาระดับนานาชาติก็ได้เกิดขึ้นแล้วหลายครั้ง เช่นเดียวกันกับสิ่งแวดล้อมภายในประเทศเราเอง การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิโลกเกี่ยวข้องกับเรื่องการผลิต การดำรงชีวิต และคุณภาพชีวิต เป็นเรื่องทางเศรษฐกิจ และเป็นเรื่องทางการเมืองด้วย เราจึงเห็นได้ว่าการประชุมนานาชาติในเรื่องดังกล่าวเป็นการเจรจาต่อรองกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองเป็นหลักด้วย หากใช่เป็นแต่เพียงการตกลงกันเพื่อสร้างความร่วมมือในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมโลกไม่ เมื่อเป็นดังนี้แล้ว จึงยังเป็นเรื่องสำคัญที่เราจะต้องชวนขยายหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวทั้งในเชิงสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และเชิงการเมือง เพื่อที่จะได้ร่วมพิทักษ์โลก โดยในขณะเดียวกันก็ไม่เพเลียงพลาในเวทีเศรษฐกิจและการเมืองโลก ดังเช่นที่เราได้เพเลียงพลาไปแล้ว ในเรื่องทางการเงิน

เมื่อประเทศไทยต้องยอมปรับค่าเงินบาทตามราคาในตลาดโลก อันนำไปสู่การลดค่าเงินบาท และวิกฤตเอเชีย ซึ่งได้ลามข้ามทวีปไปถึงประเทศบราซิลแล้วนั้น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF ได้วิจารณ์การบริหารจัดการของภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนของไทยว่าขาดประสิทธิภาพ ขาดความรับผิดชอบ ไม่โปร่งใส และไม่สุจริต หรือเรียกโดยรวมว่าไม่มี Good governance นั่นเอง แต่สิ่งหนึ่งที่ IMF ไม่ได้พูดถึงคือ Global Monetary Governance หรือธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการการเงินในเวทีโลก ซึ่งยังคงเป็นระบบมือใครยาวสาวได้สาวเอาอยู่ ประเทศที่ตามไม่ทันก็จะต้องเปลืองปล้ำไปเอง แต่เราไม่ควรที่จะยินยอมรับกติกาดังกล่าวนี้ เพราะกติกาทั้งหลายนั้นสร้างขึ้นโดยน้ำมือมนุษย์โดยมีปรัชญาใดปรัชญาหนึ่งเป็นรากฐานเสมอ

ผมคิดว่าเราไม่ควรจะยอมรับกติกาโลกที่ตั้งอยู่บนปรัชญาที่เห็นว่าปลาใหญ่กินปลาเล็กเป็นเรื่องที่ถูกต้อง แต่เราควรจะสนับสนุนกติกาที่จะช่วยให้พลเมืองโลกล้วนสามารถมีคุณภาพชีวิตที่ดีได้ เราควรจะสนับสนุนกติกาโลกที่มีรากฐานอยู่บนการสร้างสังคมโลกที่เป็นธรรมและเท่าเทียม

เมื่อพูดว่าเป็นธรรมและเท่าเทียม ผมไม่ได้หมายความว่าคนทั้งโลกจะต้องมีเงินเดือนหรือรายได้ที่เท่ากัน แต่ผมหมายความว่าถ้าคนคนหนึ่งอายุ ๔๕ ปี และทำงานอย่างขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์สุจริต และจ่ายภาษีเต็มมาตลอดเวลา ๒๕ ปีของการทำงาน อยู่มาวันหนึ่งต้องกลายเป็นคนว่างงาน ต้องพบว่ามูลค่าของรายได้ของตนตกลงเหลือเพียงครึ่งเดียว และยังคงกลายเป็นคนมีหนี้สินที่ยังไม่ทราบว่าจะปลดเปลื้องได้อย่างไรภายในเวลา ๑๕ ปีที่เหลือของชีวิตการทำงานก่อนวัยเกษียณ ในขณะที่คนบางคนอาศัยตำแหน่งหน้าที่ พรรคพวก และช่องว่างทางกฎหมายต่าง ๆ หลบเลี่ยงภาษี หารายได้โดยทุจริต และกลายเป็นมหาเศรษฐีไปในช่วงเวลาสั้น ๆ กรณีเช่นนี้ ผมเห็นว่าไม่เป็นธรรม

ที่ผมพูดถึงเรื่องนี้ ไม่ใช่เพื่อให้ท่านสิ้นหวัง แต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า มีอะไรที่เราจะต้องทำ ต้องช่วยกันทำอีกมากเพื่อทำให้โลกนี้น่าอยู่ขึ้น และในฐานะที่ท่านมีหน้าที่การงานหรือมีความสนใจในด้านสิ่งแวดล้อมจึงได้มาชุมนุมกัน ณ ที่นี้ในวันนี้ ส่วนหนึ่งที่ท่านจะช่วยให้ได้ คือ การเข้าร่วมในการสร้างธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะ เป็นในระดับท้องถิ่น ในระดับชาติ หรือในระดับโลก สุดแต่ที่ท่านนั่งอยู่ในตำแหน่งใดจุดใด แต่ที่แน่นอนอนที่สุด ผมเรียกร้องให้เราประสานมือกัน

ผมขอยุติปาฐกถาเรื่องธรรมาภิบาลในการจัดการสิ่งแวดล้อม ด้วยประโยคของ David Starr Jordan (๑๘๕๑ - ๑๙๓๑) ที่กล่าวไว้ว่า *Wisdom is knowing what to do next. Virtue is doing it*